मी ‘सुचेता कृपलानी’ बोलतेय!

मी सुचेता कृपलानी.

२५ जून १९०८ रोजी अंबाला येथे माझा जन्म झाला. घरात ब्राम्हो समाजाचे विचार, शिक्षणाला महत्त्व, आणि सामाजिक जाण — याच वातावरणात मी वाढले.

लहानपणापासूनच अन्याय सहन होत नव्हता. जालियनवाला बाग हत्याकांडानंतर आमच्या शाळेत इंग्लंडचा राजपुत्र येणार होता. पण त्या रक्तरंजित घटनेनंतर त्याला मानवंदना द्यायची? माझ्या मनानं ते मान्य केलं नाही. त्या दिवशी मी शाळेत गेलेच नाही. तेव्हा कदाचित मला जाणवलं — माझा मार्ग साधा नसेल.

शिक्षण पूर्ण केलं. इतिहासात पदव्युत्तर पदवी घेतली. वर्गात मी एकटी मुलगी. टिंगल-टवाळी झाली. पण मी अभ्यासानं उत्तर दिलं. सुवर्णपदक मिळवलं. आयुष्यात संकटं आली — बहिण गेली, वडील गेले, घरची आर्थिक परिस्थिती ढासळली. पण आईनं हार मानली नाही. तिच्या धैर्यानं मला उभं राहायला शिकवलं.

लाहोरमध्ये नोकरी करत असताना भगतसिंग, सुखदेव, राजगुरू यांना फाशी देण्यात आली. शहर पेटलं होतं. माझ्या मनातही ज्वाला उसळली. स्वातंत्र्यलढ्यात उडी घ्यावी असं वाटलं. पण कुटुंबाची जबाबदारी होती. मग बनारस हिंदू विद्यापीठात प्राध्यापिका झाले. तिथे माझी भेट झाली — आचार्य जे. बी. कृपलानी यांच्याशी.

विचारांची मैत्री झाली. त्या काळात स्त्री-पुरुष मैत्री लोकांना रुचत नव्हती. म्हणून आम्ही लग्न केलं. अनेकांनी विरोध केला. अगदी गांधीजींनाही शंका होती की या नात्यामुळे कृपलानी स्वातंत्र्यलढ्यापासून दूर जातील. पण आम्ही दोघांनीही एकमेकांच्या स्वातंत्र्याचा आदर केला.

लोक म्हणायचे — “नवरा एका पक्षात आणि बायको दुसऱ्या पक्षात? हे कसं चालेल?”

मी सांगत असे — पती-पत्नी असलो तरी आम्ही स्वतंत्र विचारांची माणसं आहोत. मतभेद म्हणजे

वैर नव्हे. लोकशाहीत स्वतंत्र मत असणं हा अधिकार आहे.

१९४२ च्या ‘चले जाव’ आंदोलनात मी भूमिगत झाले. गुप्त रेडिओ केंद्र चालवण्याची जबाबदारी माझ्यावर होती. अनेकदा ठिकाणं बदलत होतो. शेवटी अटक झाली. मला ‘धोकेदायक कैदी’ म्हणून तुरुंगात ठेवलं. पण भीती नव्हती. कारण मनात देश होता.

स्वातंत्र्यानंतर मी संविधानसभेत काम केलं. स्त्रियांच्या हक्कांसाठी आवाज उठवला. हिंदू कोड बिलाला पाठिंबा दिला. समान नागरी संहितेची बाजू घेतली. मला वाटत होतं — स्वातंत्र्य फक्त राजकीय नसतं; ते सामाजिकही असायला हवं.

१९५२ साली लोकसभेत गेले. पुढे पुन्हा काँग्रेसमध्ये आले. आणि एक दिवस इतिहास घडला — मला उत्तर प्रदेशच्या मुख्यमंत्रीपदाची जबाबदारी देण्यात आली. देशाची पहिली महिला मुख्यमंत्री होण्याचा मान मला मिळाला. तो माझा नव्हता; तो भारतीय स्त्रीशक्तीचा सन्मान होता.

माझं आयुष्य सोपं नव्हतं. आरोग्य ढासळलं, राजकीय चढ-उतार आले. पण मी एक गोष्ट कधी सोडली नाही — स्वतःच्या विचारांवर उभं राहण्याचं धैर्य.

मी इतकंच सांगू इच्छिते — **“स्त्री ही कोणाच्या सावलीत उभी राहणारी व्यक्ती नाही. ती स्वतःचा मार्ग निवडू शकते. ती मत मांडू शकते. आणि ती इतिहासही घडवू शकते.”**

जर माझी गोष्ट एखाद्या मुलीला स्वतःच्या आवाजावर विश्वास ठेवायला शिकवेल, तर माझं आयुष्य सार्थ ठरेल.